BOSHLANG‘ICH SINFLAR UCHUN RAQAMLI O‘QISH MUHITIDA MILLIY DIZAYN VA DIDAKTIK MAQSAD UYG‘UNLIGI

Baxodirova Mohinur Azamat qizi

Buxoro davlat pedagogika instituti magistranti

Annotatsiya. Maqolada “Fikr izquvarlari” platformasi misolida milliy tasviriy unsurlar, bolalarga mos navigatsiya va o‘qish topshirig‘i o‘rtasidagi bog‘lanish tahlil qilinadi. Multimedia ta’limi haqidagi tadqiqotlar asosida bosh sahifadagi qiziqtiruvchi tasvir bilan matn ustida ishlash maydonining vazifalari farqlanadi. Milliy libos, kitob obrazi, me’moriy shakllar va obrazli bo‘lim nomlarini dars maqsadiga bog‘lash yo‘llari taklif etiladi. Matndan olingan dalil bilan rasmdan hosil qilingan taxminni ajratish alohida metodik vazifa sifatida ko‘rsatiladi. Natijada raqamli o‘qish muhitini mazmun, foydalanish qulayligi va chalg‘ituvchi yuklama bo‘yicha tahlil qilish jadvali ishlab chiqiladi. Dizaynning o‘qishga qiziqish va tushunishga ta’siri alohida kuzatuvni talab qiladi.

Kalit so‘zlar: milliy dizayn, multimedia, raqamli o‘qish muhiti, vizual savodxonlik, diqqat, o‘qish motivatsiyasi, didaktik uyg‘unlik.

Kirish

Boshlang‘ich sinf uchun yaratilgan platformada ilk ko‘rinish bolaning saytni qanday qabul qilishiga ta’sir qilishi mumkin. Kitob, qahramon va tanish madaniy tasvirlar o‘qish faoliyatiga kirish uchun muhit yaratadi. Biroq chiroyli bosh sahifa matnni tushunishga o‘rgatadigan topshiriqning o‘rnini bosa olmaydi. Dizaynning pedagogik vazifasi o‘quvchini matnga olib kirish, kerakli amalni topish va mazmunga e’tiborini saqlash bilan bog‘liq.

“Fikr izquvarlari” platformasida 1–4-sinflar uchun o‘qish olamlari, muqova shaklidagi kitob javoni, Ziyo qahramoni va milliy libosdagi bolalar tasviri qo‘llangan [1]. Ushbu yechimlarni tahlil qilishda “Sayt chiroylimi?” savoli bilan cheklanish yetarli emas. Muhim savol shuki, qaysi tasvir o‘quv vazifasini anglashga yordam beradi, qaysi element esa asosiy harakat bilan aloqasiz qoladi?

Maqolaning maqsadi milliy va bolalarga mos dizaynni o‘qishning didaktik maqsadi bilan muvofiqlashtirish shartlarini aniqlashdir. Tahlil uch yo‘nalishda olib boriladi: milliy unsurlarning mazmuniy vazifasi, sahifadagi axborotning tartibi va o‘quvchi e’tiborini boshqarish. Natija sifatida platformani darsda qo‘llash hamda uning dizaynini baholash uchun amaliy yondashuv taklif qilinadi.

Ilmiy asoslar va tahlil usuli

Fiorella va Mayer multimedia ta’limida maqsadga aloqasiz axborotni cheklash, muhim mazmunni ajratib ko‘rsatish va bog‘liq matn hamda tasvirlarni yaqin joylashtirish tamoyillarini izohlaydilar [2]. Ushbu tamoyillar milliy bezakning mavjudligini taqiqlamaydi; ular har bir unsur o‘rganishga qanday xizmat qilishini tekshirishga undaydi. Maqoladagi dizayn tavsiyalari mazkur umumiy tamoyillarning o‘qish platformasiga metodik tatbiqidir.

Takacs, Swart va Bus elektron hikoyalarga bag‘ishlangan meta-tahlilda multimedia va interaktiv qo‘shimchalarning natijalari bir xil emasligini ko‘rsatadilar. Ayrim multimedia imkoniyatlari tushunishga yordam bergan bo‘lsa, interaktiv qo‘shimchalar chalg‘itishi ham mumkin [3]. Ushbu xulosa o‘zbek tilidagi ayni platformaning samaradorligi allaqachon isbotlanganini bildirmaydi; u tasvir bilan topshiriq orasidagi mazmuniy moslikni tekshirish zarurligini asoslaydi.

Mahalliy o‘qish metodikasida matn mazmunini o‘quvchining taassurotlari bilan bog‘lash hamda rasm va matn munosabatini aniqlashtirishga e’tibor

beriladi [4]. Milliy obrazlardan foydalanishda shu tamoyil muhim: tasvir o‘quvchi tajribasiga murojaat qiladi, keyingi savol esa tajribani o‘qilgan mazmun bilan qiyoslashga yo‘naltiradi.

Tadqiqot nazariy-metodik tahlil va interfeysni vazifalar bo‘yicha ko‘rib chiqishga asoslanadi. Platformaning bosh sahifasi, sinflar xaritasi, kitob javoni, matn va topshiriq maydoni hamda “Dalillar daftarim” bo‘limi tahlil birliklari sifatida olindi. Tahlil 2026-yil 14-oktabrda ko‘rib chiqilgan ko‘rinishga tegishli. Dizaynning bolalarga hissiy ta’siri bo‘yicha so‘rov yoki eksperiment o‘tkazilgani haqida da’vo qilinmaydi.

Milliy obrazning mazmuniy vazifasi

Bosh sahifadagi ochilgan kitob, milliy libosdagi bolalar va me’moriy tasvirlar o‘qishni sayohat shaklida tasavvur qilishga imkon beruvchi kompozitsiyani tashkil etadi. Sinflar uchun “Nihollar bog‘i”, “Hikoyalar uyi”, “Izquvarlar shahri” va “Donishmandlar qasri” nomlari tanlangan [1]. Ular bo‘limlarni eslab qolish va o‘z sinfini topish uchun obrazli tayanch sifatida ishlatilishi mumkin.

Milliylikni faqat atlas ranglari yoki naqsh bilan ifodalash metodik imkoniyatni toraytiradi. U o‘qish matnidagi vaziyat, qahramonning munosabati va kundalik muloqot bilan ham bog‘lanishi kerak. Masalan, platformadagi “Do‘ppidagi naqsh” va “Navro‘zga tayyorgarlik” nomlari madaniy mazmunga kirish nuqtasi bo‘la oladi. Darsning asosiy savoli esa o‘sha matnning o‘ziga tayangan holda tuziladi; nom yoki muqovadan voqeaning tafsilotlari to‘qib chiqarilmaydi.

Bir xil madaniy tasvir barcha bolaga bir xil darajada tanish deb olinmasligi lozim. O‘quvchilarning oilaviy muhiti, ko‘rgan-kechirganlari va lug‘at boyligi farq qiladi. Shu sababli o‘qituvchi “Buni hamma biladi” degan taxmin o‘rniga qisqa izoh va kuzatish savolini beradi. Milliy unsur tushunishni

yengillashtiradigan tayanchga aylanishi, matnni anglash uchun yashirin shart bo‘lib qolmasligi kerak.

Bosh sahifa va ish maydonini farqlash

Platformaga kirish sahifasi bilan matnni tahlil qilish sahifasi turli vazifalarni bajaradi. Birinchisida sinfni tanlash va kitobga qiziqish uyg‘otish ustuvor bo‘lsa, ikkinchisida o‘qish, savolni tushunish va dalilga qaytish muhimdir. Shu sababli ish maydonida matn va topshiriqning ko‘rinishi yetakchi bo‘lishi, fon va bezak esa ularning o‘qilishiga xalaqit bermasligi kerak.

Platformada hikoya kitobning chap, mashq o‘ng tomonida joylashgan. Bunday tuzilma ikkala ma’lumot orasida qaytishni qulaylashtirish uchun qo‘llanadi. O‘qituvchi dars oldidan o‘zi foydalanadigan qurilmada matn, savol va javob tugmalari qanday joylashganini ko‘rishi lozim. Kompyuterda yonma-yon ko‘ringan qismlar kichik ekranda boshqacha joylashishi mumkin; foydalanish qulayligi aynan dars sharoitida tekshiriladi.

1-jadval. Dizayn unsurlarining didaktik tahlili

Unsur	**O‘qishdagi vazifasi**	**Kuzatiladigan holat**
Milliy tasvirli bosh sahifa	O‘qishga kirish va mavzu haqida suhbat	O‘quvchi asosiy boshlash tugmasini topa oladi
Sinflar xaritasi	Mos o‘quv mazmunini tanlash	Sinf nomi va belgisi chalkashtirilmaydi
Kitob muqovalari	Matnni nomi va janri bo‘yicha ajratish	Tanlov muqova rangigagina bog‘lanib qolmaydi
Matn va savol maydoni	Dalilni qayta o‘qish	Savoldan tegishli matn qismiga qaytish oson

Unsur	O‘qishdagi vazifasi	Kuzatiladigan holat
Ziyo ko‘rsatmasi	Keyingi fikrlash amalini eslatish	Bola eslatmani o‘qib, tegishli amalni bajaradi
Daftar yozuvi	Mustaqil izohni ifodalash	Matnli javob saqlanish tartibi tushunarli

Jadval dizaynning estetik bahosini o‘quv harakati bilan bog‘laydi. Masalan, bola qaysi tugma keyingi bosqichni ochishini tushunmasa, yorqin rangning o‘zi muammoni hal qilmaydi. Matnli nom, barqaror joylashuv va aniq yo‘riq kerak bo‘ladi. Ranglar bilan ajratish foydali bo‘lishi mumkin, ammo vazifa faqat rangni farqlashga bog‘lab qo‘yilmaydi.

Tasvir bilan matn dalilini ajratish

Vizual savodxonlik uchun o‘qishdan oldingi taxminni o‘qishdan keyingi tekshiruv bilan bog‘lash tavsiya etiladi. O‘quvchiga muqovada nimani ko‘rganini aytish, shu asosda matn mavzusini taxmin qilish va keyin taxminni matn bilan solishtirish taklif qilinadi. Bu ishda “Rasmda ko‘rdim”, “Matnda o‘qidim” va “Shunday taxmin qildim” ifodalari uch xil axborot asosini ajratishga yordam beradi.

Masalan, kitob yonida gul tasviri mavjudligi hikoyada nihol bir kechada gullaganini isbotlamaydi. Agar matnda bir necha kundan so‘ng nihol paydo bo‘lgani aytilsa, javob shu ma’lumotga tayanishi kerak. O‘qituvchi “Bu fikrni rasm berdimi yoki matn tasdiqladimi?” savolini beradi. Natijada bezakli tasvirga munosabatning o‘zi ham o‘qish mazmunini tekshirish vazifasiga aylantiriladi.

Ziyo qahramonining eslatmalari ham aniq fikrlash amalini ko‘rsatganda metodik mazmun kasb etadi. “Matndagi qaysi gap seni shu fikrga olib keldi?”

yo‘riqi dalilga qaytaradi. Faqat tabrik yoki mukofot ko‘rsatish esa keyingi harakatni tushuntirmaydi. Shuning uchun o‘qituvchi rag‘batni matnni tekshirish va izoh berish bilan bog‘lab qo‘llaydi.

Foydalanish qulayligini tekshirish

Dizaynni baholashda bolaning “menga yoqdi” degan javobi foydali, lekin yetarli ma’lumot emas. O‘quvchi o‘z sinfini topa olishi, kerakli matnni ochishi va noto‘g‘ri joyga kirganda qayta olishi ham kuzatiladi. O‘qish vazifasiga aloqasiz bosishlar soni, yo‘riqni qayta so‘rash holatlari va matndan dalil izlashga qaytishi alohida qayd etilishi mumkin. Bunday kuzatuvlar imkoniyatni tekshirish uchun taklif etiladi, tayyor o‘lchov natijasi sifatida keltirilmaydi.

Matnni kattalashtirish, ovozni boshqarish va harakatni to‘xtatish vositalari foydalanuvchiga o‘quv muhitini moslashtirish imkonini beradi. Tinglash yordamidan foydalanilganida qaysi ko‘nikma kuzatilayotgani aniq belgilanadi: eshitilgan matnni tushunish bilan mustaqil o‘qib tushunish bir xil o‘lchov emas. Texnik qulaylik pedagogik vazifani aniqlashtirish bilan birga qo‘llanadi.

Platformani keyinchalik taqqoslab o‘rganishda bir xil matn, savollar va yordam tartibi saqlanib, faqat tekshirilayotgan dizayn elementi o‘zgartirilishi maqsadga muvofiq. Agar matn ham, rang ham, topshiriq ham bir paytda almashsa, farqning qaysi omilga bog‘liqligini ajratish qiyinlashadi. O‘qishga qiziqish, foydalanish qulayligi va mazmunni tushunish alohida natijalar sifatida ko‘rib chiqilishi kerak.

Xulosa

Raqamli o‘qish muhitida milliy dizaynning pedagogik qiymati uning matn bilan ishlashga xizmat qilishida namoyon bo‘ladi. “Fikr izquvarlari” platformasidagi obrazli olamlar va milliy tasvirlar o‘qishga kirish uchun tayanch, kitob javoni va ish maydoni esa mazmun bilan ishlash vositasi sifatida

tahlil qilindi. Dizayn unsurlarining vazifasini shu tarzda ajratish ortiqcha bezakni kamaytirish va foydali yo‘riqlarni aniqlashga imkon beradi.

O‘qitish jarayonida rasm, matn va taxminning axborot asoslarini farqlash, bolalarning turli tajribasini hisobga olish hamda interfeysni real qurilmada tekshirish tavsiya etiladi. Milliy tasvirlar borligining o‘zi motivatsiya yoki o‘zlashtirish oshganini isbotlamaydi. Bunday xulosa tegishli kuzatuv va taqqoslash ma’lumotlari asosida chiqarilishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Fikr izquvarlari. Bosh sahifa, sinflar xaritasi va o‘qish matnlari. https://fikr-izquvarlari.onrender.com/ Murojaat sanasi: 14.10.2026.

2. Fiorella L., Mayer R. E. Principles for Reducing Extraneous Processing in Multimedia Learning. In: The Cambridge Handbook of Multimedia Learning. 3rd ed. Cambridge University Press, 2021. P. 185–198. https://doi.org/10.1017/9781108894333.019

3. Takacs Z. K., Swart E. K., Bus A. G. Benefits and Pitfalls of Multimedia and Interactive Features in Technology-Enhanced Storybooks: A Meta-Analysis. Review of Educational Research. 2015. Vol. 85, No. 4. P. 698–739. https://doi.org/10.3102/0034654314566989

4. Qosimova K., Matchonov S., G‘ulomova X., Yo‘ldosheva Sh., Sariyev Sh. Ona tili o‘qitish metodikasi. Toshkent: Noshir, 2009. https://jdpu.uz/wp-content/uploads/2020/01/Ona-tili-oqitish-metodikasi.pdf